

Analiza romana "Braća Karamazovi" F. M. Dostojevskog s naglaskom na životnoj filozofiji likova

Mesarek, Elena

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:628104>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Elena Mesarek

**Analiza romana *Braća Karamazovi* F. M.
Dostojevskoga s naglaskom na životnoj filozofiji
likova**

(završni rad)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Matični broj: 0009070829

Elena Mesarek

Analiza romana *Braća Karamazovi* F. M. Dostojevskoga
s naglaskom na životnoj filozofiji likova
(završni rad)

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Danijela Marot Kiš

2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Kratka biografija F. M. Dostojevskog.....	5
3. Roman <i>Braća Karamazovi</i>	6-7
4. Likovi u romanima F. M. Dostojevskog.....	8-9
4.1 Fjodor Pavlovič Karamazov	10
4.2 Dmitrija Karamazov.....	11
4.3 Aljoša Karamazov.....	12
4.4 Starac Zosima.....	13-14
4.5 Odnos Aljoše i Starca Zosime.....	15-16
4.6 Ivan Karamazov.....	17
5. Problem patnje – Ivanov argument za ateizam.....	18-19
6. Veliki inkvizitor.....	20
7. Ideja slobode.....	21
8. Slojevi romana.....	22
8.1 Karamazovština.....	22
8.2 Psihološko-kriminalistički sloj romana.....	23
8.3 Religiozno-filozofski sloj romana.....	24
8.3.1 Dostojevski i Nietzsche.....	25-26
8.4 Melodramatsko-humanistički sloj romana.....	27
9. Zaključak.....	28
10. Sažetak.....	29
11. Literatura.....	30-31

1. Uvod

Tema je ovoga rada roman *Braća Karamazovi* ruskoga spisatelja Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. Na početku se posvećujemo samome autoru i prisjećamo se njegova stvaralaštva i važnosti kao književnika. Spominju se neka njegova najvažnija djela i najvažnije crte stvaralaštva, a nakon biografije dan je kratak pregled o romanu. U radu ćemo saznati nešto više o životnoj filozofiji braće Karamazovih. Svaki od trojice braće predstavlja svoju životnu filozofiju. Razmišljanja i stavovi likova su međusobno suprotstavljeni.

Osnovni zaplet radnje Dostojevski stvara oko ubojstva oca spomenute braće Fjodora Pavloviča Karamazova, a taj je zaplet spisatelju poslužio za detaljan prikaz likova. Prikazao je njihovu životnu filozofiju, njihove međusobne odnose te njihova osjećanja. Nešto ćemo više reći i o poznatoj priči o Velikom Inkvizitoru, a dotaknut ćemo se i Ideje slobode. U radu će biti riječi o Ivanovu stajalištu prema Bogu te o razlogu njegova ateizma. S druge strane, njemu ćemo suprotstaviti Aljošu i starca Zosimu. Na kraju ćemo spomenuti slojeve koji se javljaju u romanu i time ćemo zaokružiti ovaj rad.

2. Kratka biografija

Ruski romanopisac Fjodor Mihajlovič Dostojevski, rođen 1821. godine, uvelike je obilježio rusku, a i svjetsku književnost. Bio je ukrajinskoga podrijetla, a osim pisanjem romana bavio se i publicistikom te novelistikom. Vrlo rano odlučio je posvetiti se književnosti. Nikolaj Vasiljevič Gogolj, kojeg mnogi nazivaju i ocem ruskog realizma, bio je Dostojevskome jedan od uzora. Pod njegovim utjecajem Dostojevski piše svoju dulju pripovijest *Bijedni ljudi*, a objavljuje ju 1846. godine. Napisao je nekoliko velikih, svjetski poznatih romana, a u njih se ubrajaju *Zločin i kazna*, *Braća Karamazovi*, *Idiot*, *Bjesovi* te *Mladić*. U svojim romanima daje prikaz turobne i teške urbane sredine u koju je uronjen problematičan pojedinac. U njegovim romanima likovi, a pritom i sam autor, traže odgovore na egzistencijalna, moralna te filozofska pitanja čovjekova postojanja. Svojim je djelovanjem uvelike utjecao na razvoj modernističke proze.

Književni teoretičar Aleksandar Flaker bavio se ruskom književnošću te objavljivao stručne tekstove o njoj. Najviše je bio zaokupljen proučavanjem realizma. U svojoj knjizi *Ruska književnost* posvetio je jedno svoje poglavlje Dostojevskome. Dostojevski, kaže Flaker, predstavlja u svojim književnim djelima sve tri faze ruskog realizma i u svaku fazu unosi svoju osebnost, narušavajući neprestano realističke književne modele. Valja spomenuti i da je okusio i robiju te je bio osuđen na smrt, a pomilovanje je dobio neposredno pred izvršenje smrtne kazne. Dostojevski je i sam shvaćao kako njegova djela u mnogome odudaraju od realističkog modela, a G. Lukacs, poznati mislilac i filozof, u svojoj *Teoriji romana* napominje da Dostojevski uopće nije pisao romane, pa njegovo djelo pripada novom svijetu.¹

¹ Flaker, Aleksandar. *Ruska književnost*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 1986. str. 84/88-89.

3. Roman *Braća Karamazovi*

Naslovni je roman posljednji roman F. M. Dostojevskog te je objavljen 1880. godine. Roman je postigao veliki uspjeh, a bavi se problematikom ruske obitelji Karamazov u 19. stoljeću. Kako K. Čvrljak kaže u svojem članku, to je u detalje analizirana fabula ideološke polemike oko zločina koji se zbio u kući Karamazovih.² Dostojevski je ovaj roman pisao dvije godine – 1879. i 1880. To djelo bez sumnje pripada visokom ruskom realizmu te sintetizira stvaranje Dostojevskog i otvara nove putove romanu kao književnoj vrsti. U tom najvećem romanu sadržana je ideja rastakanja ruskoga društva i obitelji. U romanu se javlja kriminalistička fabula koja je podređena razotkrivanju karaktera triju njegovih sinova. Oni se razlikuju ne samo svojim psihičkim osobinama, već imaju i različite nazore o svijetu. Tu je Dmitrija, čovjek osjećajan i strastven, ali sklon porocima i nagle je čudi. Uz njega stoji i racionalni amoralist i buntovnik protiv religije Ivan, a njemu je suprotstavljen smireni kršćanski moralist Aljoša. Javlja se i njihov polubrat Smerdjakov, koji predstavlja ubojicu njihova oca. Važan lik je i starac Zosima, koji je učitelj Aljoši, a predstavlja nosioca evanđeoskih pogleda te najsvjetlije oblikovanog lika u romanu. Uz sve njih valja spomenuti i oca trojice braće, a to je Fjodor Pavlovič Karamazov, starac bez osjećaja, raskalašena, prosta, cinična te lukava osoba koja je prikazana kao dno čovjekova života.

Valja spomenuti da je Dostojevski fabularnu osnovicu romana izgradio nekoliko godina ranije, prateći u tisku rasplet sudskoga slučaja jedne ruske obitelji. Naime, stariji je sin deset godina nedužan robijao zbog ocoubojstva, sve dok mlađi brat nije priznao svoju krivicu. On ne samo da je ubio svojeg oca, već je podmetnuo i dokaze protiv vlastitog brata.³ Ovaj događaj Dostojevski je opisao još u *Zapisima iz Mrtvoga doma*.

U literaturi se navodi da Dostojevski nije puno izmišljao. Sam je jednom napisao: *Uzmite bilo koju činjenicu iz stvarnog života, čak i činjenicu koja je na prvi pogled sasvim beznačajna, pa ćete, samo ako imate snage i dobro oko, naći u njoj dubinu koje nema ni u Shakespearea*. U romanu s kojim ćemo se mi baviti Dostojevski izmišlja i još manje nego u ostalim svojim djelima. U pismu svojem uredniku napisao je ovu rečenicu: *Sve su se te zgone o djeci zbile, objavljene su u novinama, a mogu vam pokazati i gdje – ništa nisam izmislio*.⁴

² Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

³ Ludivg, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

⁴ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str.834.

Ovaj roman je poslužio i kao osnovica za mnoge filmske adaptacije. Jedna od najpoznatijih adaptacija ona je Richarda Brooksa iz 1958. godine.

F. M. Dostojevski je planirao napisati i nastavak ovog remek-djela, ali u tome ga je spriječila smrt. Ana Grigorjevna, žena Fjodora, nakon njegove je smrti zapisala: *Smrt ga je pokosila kad je zaista bio pun planova. Želio je cijelu 1881. godinu posvetiti Dnevniku, a 1882. godine latiti se nastavka romana Braća Karamazovi.*⁵

Ani Grigorjevnoj F.M Dostojevski je posvetio ovaj roman.

⁵Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 834.

4. Likovi Fjodora M. Dostojevskog

Dostojevski se u potpunosti, kako to kaže K. Čvrljak, uživio u misli i osjećaje svojih junaka. Njegovi se junaci opredijele ili za Boga ili vraga, riskirajući pritom svoju slobodu. Prema Dostojevskom, čovjeku je nešto najsvojstvenije baš njegova sloboda. Ali valja reći da ta sloboda, kako kaže Berdjajev u svojem djelu *O Dostojevskom, ponekad prelazi u ropstvo, da uništava čovjeka kad čovjek u divljem jurišu svoje slobode ne zna ni za što više nego samo za čovjeka. Ako ne postoji ništa više od samoga čovjeka, onda ne postoji ni sam on.* Dostojevski je stvorio čitavu galeriju likova koji su međusobno vrlo različiti, likova čije sudbine i duševni život, sukobi i uzajamni utjecaji, simpatije i antipatije prema ljudima i mislima otkrivaju pitanja vijeka u njihovoj dubini. U čitavoj je galeriji njegovih likova sve ispremiješano, puno je problematike i patetike, tragičnosti, promašenosti likova, kaotične zbrke.⁶Takvi se junaci sreću u Fjodorovim romanima pa i u romanu *Braća Karamazovi*.

Već je spomenuto da je Dostojevski osnovicu fabule temeljio na stvarnome događaju. Osim fabule i likovi imaju svoje prototipove u stvarnim osobama, na primjer starac Zosima. Fjodor Karamazov nalik je na piščeva oca, a Ivan Karamazov na samoga pisca, kaže Zlatko Crnković. Dostojevski se, kako je zapisala piščeva kći, vjerojatno sjetio škrtosti svojeg oca koja je Fjodoru i njegovoj braći nanijela mnogo patnje u školi, sjetio se vjerojatno i njegova pijančevanja. Crnković napominje, ujedno veli da je to proizvoljno i da treba s takvim zaključcima biti oprezan, da bi se moglo reći da Aljoša, Ivan i Dmitrije predstavljaju tri različita aspekta piščeve ličnosti ili tri faze njegova života. Dmitrij podsjeća na romantično razdoblje koje je završno robijom. Dostojevski se u jednoj svojoj fazi života odrekao kršćanstva te je prigrlio ateizam i socijalizam, a tu fazu u ovome romanu predstavljao bi Ivan Karamazov.⁷ Aljoša pak podsjeća na povratak ruskom narodu i pravoslavlju. Problemi o kojima se govori u romanu također su odraz pitanja koja su obrađivana u ondašnjoj publicistici i raspravama.⁸

⁶ Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. str. 183. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

⁷ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 835.

⁸ Ludvig, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

Flaker kaže da je za ovaj roman karakterističan izraz Mihaila Bahtina, odnosno načelo *polifonizma*, mnogoglasja likova. Cijeli dijelovi romana predstavljaju dijaloge-dispute, od kojih valja istaknuti sukob mišljenja Ivana i Aljoše, koji se odvija u krčmi pokrajinskog gradića, a riječ je o postojanju ili nepostojanju Boga i apsurdnom uređenju svijeta.⁹ O spomenutom razgovoru bit će riječ kasnije u ovome radu.

Kada je pisao svoja djela, Dostojevski je znao i nekoliko godina promatrati i proučavati svoje buduće likove. Sam je rekao da je za neka poglavlja romana *Braća Karamazovi* radio bilješke, potom ih bacao, a na kraju se odlučio vratiti na njih.¹⁰

⁹ Flaker, Aleksandar. *Ruska književnost*. S veučilišna naklada Liber. Zagreb. 1986. str. 87.

¹⁰ Musić, Frano. *Duhovno očinstvo starca Zosime u romanu F. M. Dostojevskog Braća Karamazovi*. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/113833

4.1 Fjodor Pavlovič Karamazov

F. Pavlovič Karamazov je bio otac braće Karamazov. Prvo poglavlje romana je posvećeno ovome junaku. Fjodor se ženio dva puta i imao je trojicu sinova, a tu su Dmitrija, Aljoša te Ivan. Tu je još i Smerdjakov, njegov nezakoniti sin. Njegova prva supruga bila je lijepa, pametna, imućna Adelaida Ivanovna, a druga, Sofija Ivanovna, bila je *siroče, od malih nogu bez igdje ikog, kći nekog bijednog đakona...*¹¹Njegova su oba braka propala, točnije Adelaida je otišla i nedugo zatim umrla, a Sofija je umrla od bolesti kad je njihovu sinu Aljoši bilo četiri godine. Iskoristio je i Lizavetu Smerdjašču, gradsku žensku ludu s kojom je dobio nezakonitog sina Smerdjakova, koji naposljetku i slovi za očevu ubojicu. Lizaveta je također umrla i to odmah nakon poroda. Smerdjakov je epileptičar i za njega se Fjodor nije brinuo, već sluga. Smerdjakov isprva nije znao da je Fjodorov sin, a kako je čuo slične glasine, počeo je biti zavidan. Fjodor nije bio dobar otac. Dmitrija je zaboravio, za njega su se brinuli svi osim njega – sluga, majčin rođak, tetka... A i druga su dvojica sina, Aljoša i Ivan, doživjeli sličnu sudbinu nakon smrti svoje majke Sofije. *Dakako da nije teško zamisliti kakav je odgojitelj i otac mogao biti takav čovjek. Njemu se kao ocu dogodilo upravo ono što se moralo dogoditi, a to je da je potpuno i konačno digao ruke od djeteta kojeg je imao s Adelaidom Ivanovnom, ne zato što ga je mrzio ni zato što se osjećao povrijeđen kao muž, nego jednostavno zato što je zaboravio na nj.*¹²

Fjodor nije mario za svoje sinove, a čak nije ni znao, kad mu je to pitanje postavio Aljoša, gdje je pokopao svoju drugu ženu. Često se poigravao drugim ljudima, vodio razvratan život te se nalazio s mnogim ženama. Kada ćemo govoriti o pojmu *karamazovštine*, odnosno o moralno raskalašenoj osobi, vidjet ćemo da je Fjodor pravi primjer toga, a također ćemo prokomentirati i to da se svaki od sinova može poistovjetiti s ocem na neki način.

¹¹ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 17.

¹² Ibid, str. 14.

4.2 Dmitrija Karamazov

Dmitrija Karamazov je najstariji sin Fjodora Pavloviča kojeg je dobio s prvom ženom Adelaidom, koja je Dmitrija ostavila s Fjedorom. Pavlovič se nije pretjerano brinuo za sina, već je ostavio dječaka da se snalazi sam. O tome kako se Fjodor brinuo za Dmitrija rečeno je u prethodnom odlomku o Fjodoru Pavloviču. Dmitrija je išao u gimnaziju koju nije završio. Nakon toga bio je u vojsci, otišao je na Kavkaz gdje se tukao i gubio činove. Volio se zabavljati sa ženama, bio je hedonist. Često je ulazio u sukobe s ocem, a s članovima obitelji, točnije s Ivanom i ocem, ulazi u ljubavne trokute. Katerina Ivanovna, koja je bila zaljubljena u Ivana Karamazova, bila je ujedno zaručena za Dmitrija, dok je Dmitrija bio zaljubljen u Grušenjku koju Fjodor namjerava oženiti. Grušenjka je lik koji je vrlo sličan i samome Dmitriju i Fjodoru. Ona je i sama okusila ljudsko dno, bila je razočarana u ljubav, a kasnije se zbog toga igrala s muškarcima i osvećivala se.

Osim što je s ocem bio u sukobu zbog ljubavi, valja spomenuti da su bili i u sukobu jer je Fjodor dugovao novac Dmitriju. Dmitrija je najbliži oca. Od oca je naslijedio želju za uživanjem, hedonistički način života. Uza sve navedeno, volio se i zabavljati sa ženama. U knjizi osmoj, kada se dogodilo Fjodorovo ubojstvo, Dmitrija je rješavao svoje poslove, i spletom okolnosti policija ga uhitila zbog sumnje da je ubio svog oca. Dmitrija je bio nepravedno optužen, ali nije gubio nadu. Isto tako, Aljoša je čvrsto vjerovao u njegovu nedužnost. Istina je, prema Miloševiću, da psihološka logika Dmitrijeva lika vodi upravo k tome pravcu – ocubojstvu, ali Dostojevski ovdje odstupa od unutrašnje, motivacijske logike lika. Pored svega toga, Dostojevski je ipak odlučio Dmitriju predati sudu.¹³

Dok su na neki način Aljoša i Ivan prikazani kao suprotnost, a također i Zosima i Fjodor, za Dmitriju možemo reći da je neutralan lik. On ne zastupa neku određenu filozofiju, ne ulazi u žestoke rasprave zbog određenih vrijednosti kao ostali navedeni likovi. On nije zločesta osoba, a nije ni osoba koja se može pohvaliti dobrotom.

¹³ Milošević, Nikola. *Dostojevski kao mislilac*. OOUR Izd. publicistička delatnost. Beograd. 1981. str. 347-348.

4.3 Aljoša Karamazov

Aljoša Karamazov je monah koji je krenuo kršćanskom stazom: (...) *stupio je na put što vodi u manastir samo zato što ga se u to vrijeme taj put snažno dojmio i što mu se učinilo da je to idealan izlaz za njegovu dušu, koja se otimala iz mraka svjetovne mržnje put svjetla ljubavi.*¹⁴ Aljoša je sreo starca Zosimu i kršćanski ga se put snažno dojmio baš zbog tog susreta. On se divi starcu i njih su dvojica vrlo slični. Bez majke je Aljoša ostao u svojoj četvrtoj godini, a kaže da ju je upamtio za čitav život.

Na početku romana Aljoša ima dvadeset godina. Odmah na početku se vidi njegova smirenost. Kada dolazi ocu u njegov dom razvrata, Aljoša ga ne osuđuje niti pokazuje imalo prijezira. Jedini osjećaj koji se javio u Aljoši je sram. Aljoša je živio daleko od svog oca i snalazio se kako je mogao, boravio kod rođaka itd. Vratio se u potrazi za majčinim grobom. Čitajući roman zamjećujemo da voli ljude, da im vjeruje, a ostali mu uzvraćaju ljubav. Ljudi koji sreću Aljošu žele mu se povjeriti, ispovjediti te ga često pitaju za savjete.

Aljoša dolazi iz obitelji za koju su karakteristični konflikti, mržnja i nesklad među članovima te u njoj predstavlja smirenje. Njegov odlazak u samostan može značiti svojevrsan bijeg od svoje obitelji, odnosno od same *karamazovštine*. Ante Armanini kaže da je Aljoša središnja točka oko koje se okreću svi likovi. Također, Armanini smatra da se svi likovi obraćaju Aljoši, ali ne riječima, već tajnim, skrivenim, unutrašnjim govorom. Napominje da se Aljoša služi upravo takvim govorom, a ne izvanjskim rečenicama.¹⁵

Kada govorimo o Aljoši, valja spomenuti i Lisu koja je bila zaljubljena u njega, a spominjala je čak i brak. U ovome kontekstu spomenut ćemo poglavlje *Vražićak*. Aljoša je posjetio Lizu, a ona je tada bila vrlo uzrujana. Počela je govoriti da želi biti mučena, ostavljena i ponižena. Aljoša ne iskazuje prijezir prema njoj, ne osuđuje je, već je sa smirenošću sluša. Važno je spomenuti i sumnju koja se u jednome trenutku javlja kod Aljoše. Naime, kada je vidio da se tijelo Zosime počelo raspadati, posumnjao je u svoju vjeru, ali je to ubrzo prevladao. Za Aljošu Dostojevski kaže da je glavni lik.

¹⁴ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str 23.

¹⁵ Armanini, Ante. *Dostojevski i volja za moć*. Tisak INTER-ING. Zagreb. 2003. str 7.

4.4 Starac Zosima

Lik starca Zosima je utemeljen na stvarnoj osobi. Monastička predaja prvih stoljeća svjedoči o vrlo važnoj ulozi *staraca*. Oni su bili duhovni vođe koji su novopridošle monahe uzimali pod svoje skrbništvo i vodstvo. Poučavali su ih raznim izrekama za koje se držalo da su proroštva, a novi monasi su za vrijeme svojeg usavršavanja bili obvezatni od njih tražiti savjete. Temeljni stavovi *duhovnih očeva* jesu ljubav prema Bogu i prema bližnjemu. Njihova se ljubav nije ograničavala samo na monahe, već su često pomagali svima u potrebi, temeljna su im nastojanja da tješe i hrabre. Od početka 18. do početka 20. stoljeća povlači se Rusijom crta mistične obnove koja je pod znakom *staraštva*. Stari samostan iz Optine sve se više razvijao u središtu pokreta iz kojeg su izašli najznačajniji *starci* koji su bili visokoobrazovani ljudi. Starac Amvrosije iz Optine je bio uzor za lik starca Zosime.¹⁶

Dostojevski je peto poglavlje u prvome dijelu posvetio *Starcima* i Zosimi. U tome poglavlju pripovjedač je prikazao u kratkim crtama *staraštvo* u Rusiji. Smatralo se da je Zosima posljednji od *Staraca*. Zosima predstavlja lik stvarnoga sveca, onakvog kakvog ga Dostojevski zamišljao. U romanu se Zosima javlja kao duhovno zreo čovjek od šezdeset i pet godina, s velikim iskustvom i poznavanjem života. Porijeklom je vlastelin, a u mladosti je bio vojnik i služio je kao viši časnik na Kavkazu. Zosima se javlja kao Aljošin učitelj, kao njegov *duhovni otac*. Aljoša je sa starcem živio u njegovoj ćeliji i to pokazuje njihovu prisnost. Uvijek je pomno slušao Zosimu te mu se vraćao. Zosimu je narod volio, padao je ničice preda njim, a čak su i plakali kad bi ga ugledali. On u romanu zadivljuje jednostavnošću i iskrenošću u pristupu ljudima i problemima koji ih tište. Zosima je u Aljošinoj obitelji uvidio nesreću, uočio je da se ta obitelj raspada, pa je po povratku u ćeliju nakon razgovora s Karamazovima savjetovao Aljoši neka napusti manastir i ode u svijet. Zosima je čak naslutio da će se u toj obitelji dogoditi zločin, a u samu starčevu čudotvornost vjerovao je i sam Aljoša.¹⁷

Zosima je lik kojem je Dostojevski povjerio delikatnu ulogu da tješi, propovijeda ljubav i vjeru u božansku pravdu. U mračnom carstvu *karamazovštine*, kako to veli Čvrlijak, pomalja

¹⁶Musić, Frano. *Duhovno očinstvo starca Zosime u romanu F. M. Dostojevskog Braća Karamazovi*. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/113833

¹⁷Ibid.

se njegov lik.¹⁸ Zosimi možemo suprotstaviti Fjodora. F. Pavlovič Karamazov predstavlja negativnog uzora dok Zosima predstavlja pozitivan uzor mlađem naraštaju. Aljoši Zosima ne predstavlja samo duhovnog oca, već i roditelja, roditeljsku skrb i ljubav koju nikad nije imao. Zosimu i Aljošu veže i to što su obojica bili čovjekoljupci, a i njih su ljudi voljeli. Njih dvojica su osobe koje slušaju ljude.

¹⁸ Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

4.5 Odnos Zosime i Aljoše

Zosima je tvorac prilično opsežnog učenja od presudnog značenja za propitivanje teme Boga. Kako Dušan Pirjevac kaže, Aljoša je odsjaj i odjek starčeve osobnosti te bi se smisao Boga mogao odrediti upravo na temelju te osobnosti. Zosima umire, a Aljoša ostaje bez svojeg *duhovnog oca*. Potpora koja ostaje Aljoši je starčev primjer, njegov životopis i rukopisi iz ostavštine. Zosima je više puta rekao Aljoši neka ode u svijet. Njegova se smrt može protumačiti tako da je on umro samo zato da bi Aljoša doista napustio samostan, da ga za njega više ništa ne bi vezivalo i bi se mogao smjestiti u svjetovnom i grešnom životu. Pirjevac ističe da su Aljoša i Zosima u suprotnosti što se tiče *suвременosti*. Naime, u *Piščevu predgovoru* se ističe da je Aljoša dijelom mladić najnovijeg vremena, dok se za Zosimu to ne bi moglo reći. Zosimin lik ne odgovara *suвременosti*. On ne može kročiti u naše vrijeme, ne može napustiti samostan, a napustiti ga ne može zato što je otkrio vjeru i boga pa je morao pobjeći iz svjetovnog života. Neupitno je da starac pripada prošlosti. Zosima s puno odlučnosti upućuje Aljošu iz samostana zato što zna da vjernik mora živjeti među ljudima i usred grešnoga svijeta.¹⁹

Zosima također na vrlo osobit način opisuje smisao redovništva: *Nismo mi svetiji od svjetovnjaka zato što smo ovamo došli i među ove se zidove zatvorili, nego, naprotiv, svaki onaj tko je ovamo došao već je samim time što je ovamo došao spoznao da je gori od svih svjetovnjaka, od svih i svakog na zemlji... On ističe da je spoznaja toga kod redovnika kruna na putu kaluđera, a i svakog čovjeka na zemlji.*²⁰

Valja spomenuti i oca Feraponta koji se javlja kao kontrapunkt Zosimi. Naime, Ferapont mrzi sve što je svjetovno i predbacuje Zosimi pretjerano odavanje svjetovnom životu i njegovu zavodjenju. U tom je liku utjelovljena osoba koja predstavlja neodgovarajući lik vjere. Jedno poglavlje je posvećeno opisu oca Feraponta, a opisan je kao osoba koja se čudno sporazumijeva, gotovo ništa ne jede, po cijele dane se moli, nije druželjubiv, a osvjetljen je izrazito ironičnom i satiričnom svjetlošću.²¹

¹⁹ Pirjevac, Dušan. *Braća Karamazovi i pitanje o bogu*. AGM. Zagreb. 2003. str. 53-57.

²⁰ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 177.

²¹ Pirjevac, Dušan. *Braća Karamazovi i pitanje o bogu*. AGM. Zagreb. 2003. str. 58.

Dostojevski prikazuje dva Krista. Jedan je Onaj koji ljude prepušta njihovim vlastitim nevoljama i tegobama, Onaj koji dopušta patnju djece, a njega predstavlja Ivan Karamazov. Drugi Krist je Onaj koji nije ostao skrštenih ruku pred prizorom ljudskih nevolja i muka, već je pohitao da pomogne ljudima dolje na zemlji. Takvog Krista predstavljaju Zosima i Aljoša.²²

Sonja Ludvig smatra da u ovome romanu Dostojevski obrađuje tradicionalne probleme teodiceje. Naime, on istražuje načine opravdanja za postojanje zla u svijetu na temelju nekoga budućeg dobra, a tako on iskazuje nezadovoljstvo dosadašnjim teodicejskim rješenjima. Zlo u tim dosadašnjim rezultatima javlja se kao nužnost u postizanju harmonije, kao kazna za počinjeno zlo. Dostojevski odbacuje takvu tradicionalnu teodiceju tako da umjesto toga predlaže mističnu. On konfrontira ta dva korjenito različita pristupa teodiceji kroz dvije grupe likova. Jednu grupu predstavlja Ivan Karamazov, a to je ujedno negativni pol (racionalna teodiceja koja završava u ateizmu). Aljoša i starac Zosima predstavljaju afirmativni pol (mističnu teodiceju koja bi trebala voditi prema prihvaćanju Božjeg poretka).²³

²² Milošević, Nikola. *Dostojevski kao mislilac*. OOUR Izd. publicistička delatnost. Beograd. 1981. Str. 348-349.

²³ Ludvig, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

4.6 Ivan Karamazov

Ivan je bio neveselo i zatvoreno dijete, a još kao dijete shvatio je da im je otac čovjek o kojemu je sramota govoriti. On u romanu predstavlja intelektualca, učenog mladića koji na početku romana ima dvadeset i četiri godine. *Još kao dijete je počeo pokazivati izvanrednu sposobnost učenja. U svojoj trinaestoj godini prešao je u gimnaziju u Mokvi i nastanio se kod (...) pedagoga. (...) Ubrzo je našao posao, isprva je davao instrukcije za dvadeset kopjejacka na sat...*²⁴ Ivan Karamazov je kompleksan lik. Uz teizam Aljoše, važno je spomenuti Ivanovo ne vjerovanje u Boga. On kaže: *Nije da Boga ne prihvaćam, Aljoša, ja mu samo ulaznicu sa najvećim poštovanjem vraćam...*²⁵ U mladosti je bio snalažljiv, nikada nije želio živjeti na tuđem trošku te je sam sebe na neki način školovao.

Ivan je čovjek sumnje i kajanja. On je već kao mladić bio nepovjerljiv i sumnjičav. Ta sumnja, smatra Ante Armanini, kasnije je kriva za njegovo ludilo koje se javlja pred kraj romana. On misli o ubojstvu oca, ali se pod teretom sumnje ne može odlučiti da ide do kraja. Do kraja ide Smerdjakov, utjelovljenje svih sitnih i otrovnih strana ili sumnja Ivana Karamazova. Armanini kaže da je Smerdjakov produženo oružje, da je on drugost Ivana Karamazova.²⁶ U razgovoru dvojice braće, Aljoša je prikazao strah da bi Dmitrija mogao ubiti oca, dok Ivan na to kaže da su obojica gadovi i da će se međusobno pojesti. Ono što spaja Aljošu i Ivana je briga za čovječanstvo. Ivan voli ljude do te mjere da smatra da je u centru svega čovjek, a ne Bog. On je važan i zbog svoje Ideje o slobodi. Za Ivana je sloboda posljednje ostvarenje njegove egzistencije. Na neki način pati od pretjeranosti slobode te je rob svoje Ideje o slobodi.

²⁴ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 20

²⁵ Ibid, str. 276.

²⁶ Armanini, Ante. *Dostojevski i volja za moć*. Tisak INTER-ING. Zagreb. 2003. str 10.

5. Ivanov argument za ateizam

Ivan u *Knjizi petoj* razgovara s Aljošom. U tome razgovoru postavlja tradicionalan teodicejski problem, a to je problem nezaslužene patnje i stradanja. Taj je problem, prema Sonji Ludvig, razrađen na pozadini tradicionalnoga teološkog razrješenja koje opravdanje za takvo zlo nalazi u budućoj harmoniji.²⁷

Počinja mu govoriti o patnji koja se nalazi na ovome svijetu. On patnju navodi kao jedan od razloga njegova ateizma. Ivan govori o patnjama koje se događaju diljem svijeta, a najviše se usredotočuje na ono što proživljavaju djeca. On govori da može razumjeti patnju odraslih: *Ne govorim ništa o patnjama odraslih, oni su pojeli jabuku i neka idu do vraga, i neka ih sve vrug odnese, ali djeca, djeca! Ljudi su dakle sami krivi: dobili su raj, a oni poželjeli slobodu...*²⁸ Navodi da ne može razumjeti patnju djece i da je na to slab.

Ispričao je Aljoši kako u *Bugarskoj Turci i Čerkezi posvuda čine loše stvari. Oni pale, kolju, siluju žene i djecu, pribijaju zarobljenicima uši za ogradu i ostavljaju ih tako do jutra, a ujutro ih vješaju i tako dalje, nemoguće je zamisliti što sve ne rade.*²⁹ Ivan je ispričao i okrutnu epizodu kako su Turci upali u jednu kuću i oteli majci iz naručja dijete, a to dijete upucali.

Ivan je ispričao i priču o Richardu iz Ženeve. Naime, Richarda su još kao malog roditelji dali drugim ljudima. Ta druga obitelj je Richarda othranili da radi za njih. Oni nisu vodili brigu za njega, iskorištavali su ga kao radnu snagu, odnosili su se prema njemu kao prema stvari. Na kraju je Richard postao propalica, a čak je ubio i opljačkao starca te je osuđen na smrt. Richarda je u ćeliji, kako Ivan navodi u priči, Bog prosvijetlio i blagoslovio. On je najednom shvatio da je i on čovjek, da nije svima tuđ, da nije usamljen.³⁰ Kad su došli do stratišta, pastori i članovi Kristovih bratovština mu viču: *Umri brate naš. Ovo ti je najsretniji dan jer odlaziš Gospodinu.*³¹

Nadalje, Ivan počinje govoriti o djevojčici koju su roditelji tukli, šibali, lice su joj mazali fekalijama i tjerali je da to jede te svakakve druge grozote. Sljedeća priča govori o dječaku

²⁷Ludvig, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

²⁸ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 261.

²⁹ Ibid, str. 257.

³⁰ Šestov, L; V. V. Rozanov. *Ruska religijska filozofija i F. M. Dostojevski*. OOUR Izdavačko publicistička delatnost. Beograd. 1982. Str. 269.

³¹Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 265.

koji je u igri pogodio kamenom generalova psa. General je na dječaka pustio čopor psa. Ivan navodi rečenicu *Pravedan si, Gospodine!* koju bi izgovarali svi *kada bi se sve na nebu i zemlji slilo u jednu slavopojku.*³² On navodi primjer kako bi se krvnik koji je ubio dječaka i majka tog dječaka zagrlili i izgovarali ove riječi. To je ta konačnica svijeta, trenutak vječne harmonije kada bi se *pojavilo nešto dragocjeno, što će dostajati za sva srca, za utomljenje svih negodovanja, za iskupljenje svih ljudskih zločinstva, sve krvi koju su prolili.*³³ Ivan to ne prihvaća. Kada je naveo sve patnje, rekao je da *ne odbacuje Boga, već odvraća lice od njega, ne prihvaća svijet koji je Bog stvorio.*³⁴ Nadalje, Ivan odbija nagradu za svoje muke, on više to ne želi. Ivan osjeća izopačenost, natopljen je gorčinom... Muke djece i dalje nisu iskupljene.

V. V. Rozanov, ruski publicist, filozof i književnik, govori također o patnjama u čovjekovu životu. Za njega je čovjek razvratan i pati te tu patnju i razvrat čovjek unosi svuda gdje može, u čitavu prirodu. Nadalje, smatra da se patnje djece mogu donekle razumjeti ako se u obzir stavi prvobitni grijeh i čin rođenja. Rozanov govori o nasljednosti karaktera, posebnih obdarenosti te sklonosti ka poroku. To sve djeca mogu naslijediti. On govori da je moguće da u svakom činu rađanja dolazi do predaje određenog dijela složenog sadržaja, koji ulazi u dušu onoga koji je rođen. Taj dio novorođenog djeteta je izobličen, to je prijašnji dio. To je dio roditelja, koji ponekad nosi i samo zlo, neki prijestup, neku krivicu. U djeci se tako nalazi poročnost njihovih očeva, odnosno roditelja, a samim time oni nose i krivicu. Nadalje, Rozanov govori o nečemu o čemu Dostojevski nije razmišljao. Mi nosimo u sebi puno prijestupa i zajedno s time i krivicu koja nije iskupljena. Mi ne osjećamo jasno tu krivicu, već nas ona muči u nama i tako nastupa tuga. A svaki put kada osjećamo patnju, dio se naše krivice iskupljuje. Dostojevski je, za razliku od njega, smatrao da su patnje djece nešto novo na svijetu, nešto bez prethodne krivice.³⁵

³² Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str 264.

³³ Ibid. str. 269.

³⁴ Ibid. str. 270.

³⁵ Šestov, L.; Rozanov, V. V. *Ruska religijska filozofija i F. M. Dostojevski*. OOUR Izdavačko publicistička delatnost. Beograd. 1982. str 279-281

6. Veliki Inkvizitor

Nakon priče o patnji, Ivan je odlučio Aljošu počastiti time da bude prvi čitatelj njegove izmišljene priče. *Veliki Inkvizitor* je peto poglavlje u *Knjizi petoj*. To je priča, odnosno izmišljen dijalog između inkvizitora i Krista, kojeg Ivan Karamazov pripovijeda Aljoši i govori o povratku Krista na svijet. Radnja priče zbiva se u šesnaestom stoljeću u Španjolskoj, točnije u Sevilli, a onda je, kako Ivan kaže, *bilo uobičajeno da se u pjesničkim djelima na zemlju dovode nebeske sile*.³⁶ Prema S. Ludvig, u ovom se poglavlju istražuju implikacije pokušaja opravdanja zla s obzirom na slobodnu volju. Ivan pričajući svoju priču zacrtava posljedicu slobodne volje: sloboda ne može postojati bez patnje.³⁷

Krist se poželio načas naći među narodom. Pojavio se tiho i svi su Ga prepoznali, počeli grliti te okruživati. Pružao je ruke narodu i počeo ih blagoslivljati. Kada je Krist uskrisio djevojku, dolazi veliki inkvizitor sa svojim pomoćnicima kojima je zapovjedio neka Ga uhite. Inkvizitor mu se obrati i veli *da nije siguran je li to uistinu On ili samo njegov lik, ali da će ga sutra osuditi i spaliti na lomači kao heretika*.³⁸ Inkvizitor posjećuje Krista u ćeliji i oni razgovaraju. Inkvizitor i Krist razgovaraju o slobodi, a sam inkvizitor sebi upisuje u zaslugu što su napokon stali na kraj slobodi. Inkvizitor napominje: *Čovjek je stvoren kao buntovnik, a zar buntovnici mogu biti sretni?*³⁹ Nekoliko je puta Kristu ponovio da im je došao smetati i upitao Ga koji je razlog tome. Inkvizitor ga podsjeća da je On predao vlast papi na zemlji te da nema što na zemlji raditi. Inkvizitor govori da ljudi ne mogu podnijeti slobodu, da njima ne treba sloboda, već im treba hrana – kruh. Inkvizitor na neki način odbacuje ljudsku slobodu, dok Krist napominje da je ljudska sloboda iznad svega. Također, inkvizitor navodi da je narod spreman sudariti se s Njim u ime kruha. Inkvizitor slobodu smatra teretom i navodi da se ljudi toga trebaju osloboditi. Okarakterizirao je ljude kao podle, površne i slabe te napominje kako se oni nikad ne bi odrekli zemaljskog kruha za nebesku ljubav. Zarobljenik ga je slušao, a na kraju poljubio. Sve što je inkvizitor govorio Kristu zvuči kao ispovijed, kao iznošenje mišljenja, kao nešto što je inkvizitor dugo čuvao duboko u sebi.

³⁶Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 266

³⁷Ludvig, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

³⁸Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 270.

³⁹Ibid. str.271.

7. Ideja slobode

Inkvizitor, prema riječima Pirjevca, jamči da je kruh zemaljski jedino bespriječno načelo kojemu se čovjek može pokloniti, ali zaključuje da ga ljudi nikada neće znati dijeliti. Pirjevac zaključuje da je život borba protiv smrti i da je ta borba smisao života. Nadalje, napominje da je život ima smisao tek ako ima kruha i užitaka. Inkvizitor veli da se ljudi nikada neće nahraniti bez njih – vladajućih. To bi značilo da će im uvijek trebati netko tko će ih voditi, disciplinirati te postaviti pravila igre. Uvijek će biti potreban netko tko će podijeliti kruh.⁴⁰ Inkvizitor iskazuje problem slobode, odnosno kako se Država i Crkva trude na neki način obuzdati slobodu ljudi, koju im je dao baš On – Krist.

Ivan Karamazov zastupa Ideju slobode. On je slobodan, kako uvjerava sam sebe i druge, da vjeruje u Boga ili ne vjeruje. Kada Ivan priča ovu legendu te kad govori o radikalnoj slobodi, ima u svijesti sliku čudovišta, nečega demonskoga. Kada Ivan Karamazov priča priču o Velikom inkvizitoru, kaže Ante Armanini, to nije priča o crkvi, već o Državi-crkvi. Umjesto Boga moderni ljudi imaju svemoćnu Državu. Ona odlučuje umjesto Boga o svim pa čak i najintimnijim pitanjima svojih podanika. Ta njegova priča je zapravo njegov pokušaj razgovora sa samom Državom. On osjeća Državu iza svojih leđa, osjeća njezin hladan dah. Ivan je zapravo u vlasti Ideje pa se njegova sloboda, paradoksalno, gasi. On je opsjednut slobodom, opsjednut je tom Idejom slobode. Osjećajući hladan dah države na svojim leđima, Ivan Karamazov zapravo pada u suprotnu grešku – grešku pretjerane oporbe empirijskom redu stvari. Ivan traži slobodu, a sve što nalazi jesu tragovi državnog barbarstva. Traži slobodu unutar moderne ideje Države, a nalazi samo ideju same Države.⁴¹

Mogli bismo reći da preko ove priče Ivan iskazuje svojevrsnu pohvalu Kristu, odnosno pohvalu Njegovoj slobodi duha. Ivan Karamazov ovom pričom želi ukazati na problem društva, problem Države i Crkve. On ne može prihvatiti inkvizitorov plan koji je rečen u ovoj priči. On želi da se odbaci i najmanji oblik prisile nad ljudima. Možemo zaključiti da Dostojevski ne daje kritiku katolicizma, odnosno religije, već daje kritiku samoga društva i onoga što je društvo učinilo s religijom.

⁴⁰ Pirjevac, Dušan. *Braća Karamazovi i pitanje o bogu*. AGM. Zagreb. 2003. str 173.

⁴¹ Armanini, Ante. *Dostojevski i volja za moć*. Tisak INTER-ING. Zagreb. 2003. Str 27-31

8. Slojevi romana

Neki od slojeva koji se javljaju u romanu su *karamazovština*, psihološko-kriminalistički sloj, religiozno-filozofski sloj te melodramatsko-humanistički sloj. S tim ćemo slojevima završiti ovaj rad.

8.1 Karamazovština

Karamazovština je pojam koji se veže uz Dostojevskog, odnosno on ga je skovao. U ovome romanu Dostojevski provodi za njega karakterističan psihički dualizam. Karakteri braće su različiti. *Karamazovština* se ugnijezdila u svakome kutku doma Karamazovih.⁴² Pojam *karamzovštine* označava moralnu raskalašenost osobe te neodgovornost. Dmitrija je najviše sličan ocu i tipičan je predstavnik *karamazovštine*. Može se kao primjer navesti pijančevanje, zabavljanje sa ženama te tučnjave. Da bi se naglasila sama sličnost između njih, obojica žele istu ženu. Upravo je Dmitrijev odnos prema ocu obrazac onog najgoreg karamazovskog u obitelji o kojoj je riječ.⁴³

Aljoša je lik u kojemu se najmanje nazire *karamazovština*. Štoviše, njegov odlazak u samostan mogao bi značiti i svojevrsan bijeg od same obitelji. Aljoša je prikazan kao svijetla strana, kao osoba koja možda još više naglašava crni obraz obitelji. Čvrljak kaže da je Dostojevski, kad je stvarao Aljošu, stvorio čisti lik djevca, potpuno izoliranog i bez *karamazovštine*.⁴⁴

Što se tiče Ivana, valjalo bi spomenuti njegovu samovolju koja ga uništava. Za *karamazovštinu* je tipična autodestrukcija. Samovolja kod Ivana njega vodi u ropstvo. On je rob svojih vlastiti ideja, Ideje o slobodi – a zapravo time nije slobodan. Na kraju ga čak i dopadne ludilo, koje je plod njegovih ideja i njegove stalno prisutne sumnje. On uništava sebe samoga.

⁴² Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

⁴³ Milošević, Nikola. *Dostojevski kao mislilac*. OOUR Izd. publicistička delatnost. Beograd. 1981. Str. 347.

⁴⁴ Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

8.2 Psihološko-kriminalistički sloj

Ovdje valja spomenuti priču koja je temelj cijeloga romana, a to je priča o ubojstvu Fjodora Pavloviča Karamazova. U romanu se javlja ubojstvo, istraga i kazna, a to su elementi pravog kriminalističkog romana. Međutim, ovdje je riječ o romanu Dostojevskog i nezaobilazna je detaljna psihoanaliza u sklopu istrage pa se tako javljaju intrige, a Fjodor gradi složene odnose među likovima i tako otkriva njihove karaktere. Kada smo govorili o Dmitriji spomenuli smo da je on bio optužen za ubojstvo. Nije odmah naznačeno tko je ubio Fjodora. Dmitrija su ispitivali istražitelji, a naveden je i glavni motiv ubojstva – 3000 rubalja ispod Fjodorova jastuka. Javlja se i motiv bijega kada je sluga Grigorij uočio Dmitrija kako bježi. Dostojevski pokušava svojim navodima zavarati čitatelja tako da čitatelj počinje na Dmitrija gledati kao na ubojicu. Motiv krvi na Dmitrijevim rukama i *karamazovština* koja je uočljiva u njegovu karakteru doprinose tome.

U tom sloju valja spomenuti i Ivana koji polako gubi razum, ali nastoji ostati pribran i shvatća da je Smerdjakov ubojica i taj koji je krivnju svalio na Dmitriju. Također, moglo bi se ga teretiti za ubojstvo zbog njegove izjave da *Boga nema i da je sve dopušteno*.

U romanu *Zločin i kazna* također se javlja ovaj sloj. Imamo ubojstvo i istragu koja je popraćena izrazitom psihologizacijom glavnoga lika. Razlika u ova dva romana je ta što se u *Zločinu i kazni* ubojstvo događa na početku romana i odmah saznajemo tko je ubojica, dok u romanu *Braća Karamazovi* ubojstvo se događa nešto kasnije, a čitatelj ubojicu saznaje na kraju.

Kad govorimo o istrazi trebali bismo spomenuti narav suda. Uočavamo da sud ne obavlja svoju dužnost kako treba. Dostojevski je preko slučaja ovoga ubojstva zapravo dao kritiku spomenute velike institucije. U četvrtom dijelu *Knjiga dvanaesta* nosi naslov *Sudska pogreška*. Naime, to da je Dmitrija ubio svojeg oca bila je samo izrečena riječ – bez dokaza. Nitko nije sa sigurnošću mogao posvjedočiti da je Dmitrija stvarno krivac. Tužitelj se čak usudio objasniti na koji način je Dmitrija ubio svojeg oca te navodi da je sigurno htio ubiti i sebe samog.

8.3 Religiozno-filozofski sloj

O religiji i filozofskim razmatranjima bilo je riječ na prethodnim stranicama. Velik broj poglavlja vodi nas kroz rasprave o vjeri. Ovaj sloj podrazumijeva različita mišljenja likova. Kada govorimo o religiozno-filozofskom sloju romana treba spomenuti dva lika koja su međusobno suprotstavljena i predstavljaju dva viđenja svijeta. To su Ivan Karamazov i njegova priča o Velikom Inkvizitoru, a drugi je lik starac Zosima. Dostojevski je uz lik nihilističkog ateista Ivana Karamazova stvorio i lik starca Zosime, poniznog kršćanina. Po nekim mišljenjima, Dostojevski se izrazito obrušio na katolicizam. Priča o Velikom Inkvizitoru, kaže Čvrljak, udara i huli katolicizam.⁴⁵ U ovom se radu već spomenulo da je moguće da Ivan, a kroz riječi Ivana Dostojevski, uopće ne želi iskritizirati katolicizam, već sam narod (Državu) koji je vjeru na neki način izobličio.

S. V. Stein smatra da je negativni odnos Dostojevskog prema katolicizmu tijesno vezan kod njega s osuđivanjem Europe, koja se njemu čini kao neko grandiozno groblje. Ivan u romanu govori: *Hoću putovati u Europu, Aljoša. Znam da to znači otići na groblje, ali na groblje koje ti je najmilije!* Stein govori i da je Dostojevski bio sklon optužiti katolicizam zbog tragedije Europe, prekoravajući ga da je iskvario Kristovu nauku. Po mišljenju junaka romana *Idiot*, kneza Miškina, katolicizam je gore nego ateizam jer on nagrđuje i smanjuje kršćansko učenje.⁴⁶

U ovome kontekstu treba spomenuti i lik dječaka od četrnaest godina – Kolju Krasotkina. Taj lik spominjemo u sklopu filozofskoga sloja romana. Kolja je bio vrlo pametan dječak. On u razgovoru s Aljošom otkriva svoj svjetonazor. Naime, govori Aljoši da ne vjeruje u postojanje Boga. Spominje medicinu i govori kako ona ništa ne vrijedi, smatra da je učenje ljudske povijesti glupost. Govori Aljoši da će ga *izliječiti od Boga i ostalog. Ma ne, nemam ja ništa protiv Boga. Dakako da je Bog samo hipoteza... ali... priznajem da je potreban, reda radi... radi svjetskog poretka i tako dalje... i da ge nema, trebalo bi ga izmisliti...*⁴⁷ U liku ovog dječaka uočavamo naznake nihilizma.

⁴⁵ Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516

⁴⁶ Stein, Sergej Vladimir. *Dostojevski i katolicizam*. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/90750

⁴⁷ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 588

8.3.1 Dostojevski i Nietzsche

Ne može se ne zamijetiti Nietzscheov utjecaj na Dostojevskog u romanu *Braća Karamazovi*. Najbolji primjer takvog utjecaja je sam lik Ivan Karamazov i njegova životna filozofija. On na nekoliko mjesta u romanu izlaže potpuno nihilistička viđenja svijeta. Ta viđenja su da nema Boga, da nema besmrtnosti i posljednja je da je sve dopušteno.

Nietzsche daje razumijevanje nihilizma kao patološkog psihičkog stanja i bolesti.⁴⁸

Milić napominje: *Nietzsche s jedne strane određuje nihilizam kao korjenito odbijanje vrijednosti i smisla, a s druge strane utemeljuje nihilizam kao određeno stanje. U kontekstu odbijanja vrijednosti, pojam vrijednost treba shvatiti u smislu ponovo protumačene i promišljene Platonove ideje dobra, koje kao najviša ideja čini bitak bića. Nihilizam ne bi značio da uopće nije ništa, nego bi prvenstveno značio korjenito odbijanje vrijednosti i poimanje da je sve što jest, kao takvo ništa. Biće je tu, ono postoji, ali je beznačajno, ne postoji nikakav smisao koji bi usmjeravao, sve jest, ali bez smisla. Zato je nihilizam zastrašujuće stanje, najneugodniji od svih gostiju. Odbijanje vrijednosti utemeljuje u čovjeku određeno stanje nerazumijevanja svijeta jer sve što ga okružuje postaje i jest besmisleno, odnosno nema smisla.*⁴⁹ Neke se sastavnice ove Milićeve definicije uklapaju u lik Ivana. On je većinu vremena u romanu bijedan, bez jasnoga značenja u svojem životu, a čak je i na rubu ludila. S druge strane, Ivan Karamazov ima dobro srce i voli svojeg brata. Ovo što je Milić naveo su karakteristike pravoga nihilista i prema tome Ivan bi trebao odbacivati i ljubav kao vrijednost. Možemo zaključiti da Ivan Karamazov ima neke naznake nihilizma, ali on nije u potpunosti nihilist. On je u sukobu sam sa sobom. Duboko u sebi on je još uvijek zabrinut za Boga i za besmrtnost, a moguće da je i u potrazi za Kristom.

Temeljne oznake nihilizma su nadčovjek, izreka da je Bog mrtav, vječito vraćanje istog te volja za moć. Zadržat ćemo se na potonjem. Volja za moć, prema Nietzscheu, može se naći kod svakog čovjeka, a to je volja za unapređenjem. Volju za moć karakterizira snaga i moć. A. Armanini kaže da Ivan slobodu vidi kao volju za moć, kao stanoviti oblik moći, kao nešto što se može imenovati. Čovjek ima tu potrebu sebe uzdizati. Nietzsche kaže: *Gdje god sam našao ono što živi, našao sam i volju za moći: i još u volji sluge našao sam volju da bude gospodar. Slabijeg nagoni da služi jačem njegova vlastita volja da bude gospodar još*

⁴⁸Nihilism, Ivan, and the Brothers Karamazov. [Online] Pristupljeno 1.8.2017. Dostupno na: <https://onancientpaths.wordpress.com/2013/08/08/nihilism-ivan-and-the-brothers-karamazov/>

⁴⁹Milić, Mladen. *Doprinos misli Friedricha Nietzschea razumijevanju nihilističnosti postmoderne i njezina odnosa prema kršćanstvu*. [Online] Pristupljeno 1.8.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/153978

*slabijem: ona ne može opstojati bez toga užitka.*⁵⁰ Prema tome, čovjek koji je u okovima Države, čovjek koji je podređen onome koji mu dijeli kruh, kako je to rekao inkvizitor, nije slobodan. Zato se u sklopu ovoga romana mogu izjednačiti sloboda i volja za moć. Čovjek se za svoju slobodu treba izboriti i treba imati moć. S druge strane, A. Armanini navodi da volja za moć na čudan način postaje volja za gospodarenjem, a volja za gospodarenjem pak postaje najstroža utilitarna volja, a to je zapravo put moderne slobode u apstrakciju utilitarne volje.⁵¹ Ivan Karamazov izlaže nihilistička uvjerenja, od kojih je jedna volja za moć, dok Armanini veli da volja za moć može prijeći u nešto sasvim suprotno od toga.

Milić kaže da volja za moć stvara jakog nadčovjeka koji opet unutar sebe kruži i prihvaća besmislenost i tragičnost toga kruženja, uviđajući krajnji nihilizam i ništavilo.⁵² Tu sljedeću oznaku nihilizma – nadčovjeka – također možemo uočiti u stavovima Ivana Karamazova. Naime, već je spomenuto da Ivan govori da Bog ne postoji. Ako Bog ne postoji, odnosno ako ne postoji ništa transcendentno, stvoritelj svega je čovjek. Takav čovjek svoju egzistenciju gradi na samome sebi.⁵³

⁵⁰Kalašević, Goran. *Nietzscheova filozofija i kršćanstvo*. [Online] Pristupljeno 15.8.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/226243

⁵¹ Armanini, Ante. *Dostojevski i volja za moć*. Tisak INTER-ING. Zagreb. 2003. Str 84.

⁵² Milić, Mladen. *Doprinos misli Friedricha Nietzschea razumijevanju nihilističnosti postmoderne i njezina odnosa prema kršćanstvu*. [Online] Pristupljeno 1.8.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/153978

⁵³ Hrvatska enciklopedija. [Online]. Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42729>

8.4 Melodramatsko-humanistički sloj

Kada spominjemo ovaj sloj radnje valja spomenuti obitelj Snjegirjov. Njih susrećemo u *Knjizi četvrtoj*. Snjegirjov je bivši kapetan vojske koji je izbačen iz vojske zbog vlastitih poroka zbog čega je osramoćen, što i sam veli kad se upoznaje s Aljošom kada im on dolazi u posjetu. Snjegirjov ima suprugu, a s njome ima sina Iljušu te dvije kćeri. To je veoma siromašna obitelj koja nema nikakve prihode. Svi zajedno su živjeli u maloj sobici. Prvo valja spomenuti da je Aljoša najprije jednoga dana sreo maloga Iljušu koji ga je ugrizao za prst. Aljoša nije znao koji je razlog tome, a kasnije se saznaje da je Dmitrija pretukao Iljušinog oca pa se Iljuša htio osvetiti jer se osjećao poniženim. Kada je Aljoša to sve shvatio, obećao je obitelji Dmitrijevu javnu ispriku. Iljuša je najprije mislio da je Aljoša došao da se prituži na njega. Aljoša im je htio novčano pomoći, a Snjegirjov se uvrijedio. Iljuša je bio dobar i osjećajan dječak. Kolja Krasotkin je bio Iljušin prijatelj. On ga je štiti i zauzimao se za njega kad su ga drugi omalovažavali. Iljuša se razbolio, a ta je bolest rezultirala druženjem Aljoše sa Iljušinih prijateljima.

Naime, roman najviše progovara o različitim važnim pitanjima života kao što su vjera, patnje na svijetu, slobodna volja, a ova crta romana daje neku humanističku, tužnu, socijalnu crtu. Iljušina je smrt, smatra Sonja Ludvig, prikazana smireno i blago, baš kao Zosimina. S druge strane, Fjodorova je smrt prikazana nasilno, bila je okružena *smradom* tjelesnoga i moralnog razvrata, dok je njegovo tijelo podvrgnuto protuprirodnim procesima vještačke i sudske obdukcije. Sonja Ludvig Iljušu Snjegirova naziva djetetom-anđelom.⁵⁴

Ovaj dio romana je najviše povezan s Aljošom. Nakon što je Iljuša umro, Aljoša je ispričao priču o ljubavi i prijateljstvu: *...i ma koliko bili zauzeti važnim poslovima, stekli počasti ili zapali u kakvu veliku nesreću – svejedno, nemojte nikad zaboraviti kako nam je jednom ovdje bilo lijepo, svima skupa, vezanim tako lijepim i dobrim osjećajima, zbog kojih smo možda i mi, dok smo voljeli tog sirotog dječaka, postali bolji nego što uistinu jesmo. (...) Znajte dakle da nema ničeg uzvišenijeg, ni snažnijeg, ni zdravijeg, ni korisnijeg za budući život od neke lijepe uspomene, pogotovo uspomene ponesene iz djetinjstva, iz roditeljske kuće.*⁵⁵

⁵⁴ Ludvig, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>

⁵⁵ Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997. str. 823.

9 Zaključak

Braća Karamazovi je roman koji progovara o obitelji iz 19. stoljeća, o odnosima među članovima te o njihovim problemima. Odjeke te problematike možemo uočiti i danas. Na primjer, i danas susrećemo probleme koji su vezani uz odnos između vjernika i ateista. Legenda o Velikom Inkvizitoru može također progovarati o sadašnjici. U Legendi se na neki način govori i o odnosu između materijalnog i nematerijalnog, odnosno zemaljskog kruha i nebeske ljubavi. Ljudi su slabi te bi, prema inkvizitoru, uvijek izabrali kruh. Ova legenda može svjedočiti o materijalizmu koji je uvelike prisutan u današnjem svijetu. Također, ljudi se na neki način boje slobode, a to se može potkrijepiti time da su uvijek pribjegavali totalitarnim režimima, odnosno neslobodi.

To je roman kroz koji nas vodi pripovjedač u trećem licu. Vrlo je zamjetljiva prisutnost pripovjedača. On komentira, vodi nas kroz djelo i obraća se čitatelju. Djelo je vrlo kompleksno, ali i poučno. Kao primjer toga možemo navesti cijelo jedno poglavlje u kojemu možemo naučiti nešto o *staraštvu* u Rusiji, možemo naučiti nešto o pojedinoj filozofiji, recimo nihilizmu itd... Također, autor je koristio fusnote u kojima objašnjava nešto što prethodno spominje, a tako nas poučava tome. Već je spomenuto da je pisac crpio građu iz stvarnosti pa valja spomenuti njegovu izrazitu umjetničku snagu i sposobnost da takvu građu uzdigne na višu razinu te prenese u umjetničko djelo.

Možemo reći da je Dostojevski odradio vrlo dobar posao i što se tiče karakterizacije likova. Roman karakterizira izrazita psihologizacija likova. Autor je vrlo dobro portretirao likove. Sve zajedno je protkano kriminalističkom fabulom i vrlo važnim pitanjima. Uočavamo da se Dostojevski u romanu dotaknuo vrlo važnih pitanja, a to su pitanje boga, pitanje slobode, ateizma, države, patnje u svijetu, morala, smisla života... Autor se tim pitanjima bavi kroz dijaloge glavnih likova. Uviđamo da je Dostojevski formirao likove sa međusobno različitim stajalištima pa možemo zaključiti da su mu poznata različita razmišljanja. Obje strane prikazane su vrlo argumentirano. I Aljoša za svoj teizam i Ivan za svoj ateizam iznose vrlo snažne argumente za vjerovanje, odnosno ne vjerovanje u Boga. Čitajući ovaj roman, može se uvidjeti i da je Dostojevski snažno osjećao problem odnosa ateizma i katolicizma.

10 Sažetak

U ovome smo se radu posvetili posljednjem romanu F. M. Dostojevskog *Braćá Karamazovi*. U radu se daje analiza spomenutog romana s naglaskom na likove i njihov životni put. Javlja se kriminalistička fabula koja podrazumijeva ocoubojstvo koje je počinio jedan od četvorice sinova Fjodora Pavloviča Karamazova, i to njegov nezakoniti sin Smerdjakov. Dmitrija je najstariji sin Fjodora, čovjek koji je vrlo osjećajan i strastven. Tu je i Aljoša, ponizan kršćanin nasuprot kojega stoji ateist i nihilist Ivan. Javlja se i starac Zosima, koji prikazuje suprotnu stranu Krista od one koju prikazuje Ivan, a za Aljošu predstavlja *duhovnog oca*. U radu je bilo riječi o Legendi o velikom inkvizitoru. To je priča koju priča Ivan Aljoši, a govori se o silasku Krista među narod. Radnja te priče događa se u 16. stoljeću, a smještena je u Španjolsku u grad Seville. Ivan kroz tu priču govori o slobodi, o Državi. Također, spomenuli smo jedan od glavnih argumenata koji Ivan navodi za svoj ateizam, a to su patnje djece. On govori da može razumjeti patnju odraslih, ali da je slab na patnju djece. U radu se govori i o slojevima koje možemo uočiti u romanu. Jedan od njih je *karamazovština*, a označava moralnu raskalašenost pojedine osobe. Drugi je sloj psihološko-kriminalistički sloj, a sastoji se od kriminalističke fabule koja je podređena razotkrivanju karaktera likova. Kada govorimo o religiozno-filozofskom sloju, valja spomenuti Legendu o velikom inkvizitoru, Aljošu kao poniznog kršćanina te utjecaj Nietzschea na Dostojevskog. Na kraju, valja spomenuti socijalnu, tužnu notu ovoga romana, a to je sudbina obitelj Snjegirov.

11 Literatura:

Književna podloga:

- Mihajlovič Dostojevski, Fjodor. *Braća Karamazovi*. Tiskara Rijeka. Rijeka. 1997

Knjige:

- Armanini, Ante. *Dostojevski i volja za moć*. Tisak INTER-ING. Zagreb. 2003
- Flaker, Aleksandar. *Ruska književnost*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 1986
- Milošević, Nikola. *Dostojevski kao mislilac*. OOUR Izd. publicistička delatnost. Beograd. 1981. Str. 347.
- Pirjevac, Dušan. *Braća Karamazovi i pitanje o bogu*. AGM. Zagreb. 2003
- Šestov, L; V. V. Rozanov. *Ruska religijska filozofija i F. M. Dostojevski*. OOUR Izdavačko publicistička delatnost. Beograd. 1982

Članci:

- Čvrljak, Krešo. *Životna filozofija likova u romanima F. M. Dostojevskog*. [Online] Pristupljeno 20.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/92516
- Hrvatska enciklopedija. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42729>
- Kalašević, Goran. *Nietzscheova filozofija i kršćanstvo*. [Online] Pristupljeno 15.8.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/226243
- Ludivg, Sonja. *Demonizam u romanu Braća Karamazovi F. M. Dostojevskog : nastanak romana i ranije pojave demonističkih elemenata*. [Online] Pristupljeno 30.7.2017. Dostupno na <https://bib.irb.hr/datoteka/56244.UR.doc>
- Milić, Mladen. *Doprinos misli Friedricha Nietzschea razumijevanju nihilističnosti postmoderne i njezina odnosa prema kršćanstvu*. [Online] Pristupljeno 1.8.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/153978

- Musić, Frano. *Duhovno očinstvo starca Zosime u romanu F. M. Dostojevskog Braća Karamazovi*. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na hrcak.srce.hr/113833
- *Nihilism, Ivan, and the Brothers Karamazov*. [Online] Pristupljeno 1.8.2017. Dostupno na: <https://onancientpaths.wordpress.com/2013/08/08/nihilism-ivan-and-the-brothers-karamazov/>
- Stein, Sergej Vladimir. *Dostojevski i katolicizam*. [Online] Pristupljeno 31.7.2017. Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/90750